

Matej
Rode

Ne zlorablajmo stereotipov

Rad bi povedal nekaj o kulturi, vendar nekoliko drugače, kot so to počeli moji predgovorniki. Ali bolj natančno, rad bi povedal nekaj o neki drugi kulturi, o skriti kulturi, ki ni nič manj pomembna in značilna za kakšen narod, kot sta to njegova materialna in duhovna kultura. Rad bi opozoril na eno od prvin take, skrite kulture, na stereotipe. Bolj določeno o nacionalnih stereotipih.

Kdorkoli se ukvarja s kulturo, ne more mimo prvine socialne psihologije, ki ji pravimo stereotipi. To je odnos, ki ga ima pripadnik kakšne skupine do pripadnikov druge ter do samega sebe. Na skupino gleda, kot da so vsi pripadniki te skupine med seboj bolj ali manj enaki in jih vrednoti po neki skupni lastnosti. Stereotipi so neločljiv del posameznih kultur, so del folklorne naroda. Med stereotipi so najbolj znani nacionalni stereotipi, pri katerih pripadnikom določenega naroda pripisujemo posamezne lastnosti. Tako je v evropski kulturi znan stereotip, da so Škoti skopi. Nemci veljajo za natančne in preračunljive, Angleži pa za hladne in zadržane. To je pač folklor, vir za številne dovtipe.

Dokler je tako, ni nič hudega. Nekdo je celo rekel, če bi tega ne bilo, če bi bili vsi med seboj enaki, bi bilo dolgčas. Vendar lahko postanejo taki stereotipi tudi hvaležno gradivo za manipulacije, zlorablajo jih. To se navadno dogaja v kriznih obdobjih. Za krizo je treba najti krivca. In kaj je bolj preprosto, kot da zvalimo krivdo na drugega. Po možnosti na tujca. Pri tem prav radi uporabljamo tudi stereotipe. Spomnimo se samo antisemitizma. Apartheida. Ali odnosa do tujih delavcev v zahodni Evropi. Tudi zločini ustašev in četnikov so bili zasnovani na nacionalnih stereotipih.

Zakaj govorim o tem na našem srečanju? Iz dveh razlogov. Zdi se mi, da smo priče nastajanju nekih novih stereotipov pri Slovencih in, kar je še huje, da že nastaja njihovo zlorabljanje.

Nekako do sedemdesetih let je pri Slovencih za Srba veljal stereotip, da je to poštenjak, vojak, dober govorec in še kaj. Osnovna konotacija je bila pozitivna. Danes žal kaže, da ni več tako. Srb in z njim vsi, ki so doma onstran Kolpe, stereotipi niso kdovekaj občutljivi za podrobnosti, vedno bolj dobivajo negativen predznak. Nazoren dokaz za to so poimenovanja, ki jih uporabljajo zanje. To so bosanci, z malim b, južnjaki, balkanci, bizantinci, bosančerosi in podobno. Zadnje čase tudi čivše. To je značilen proces pri nastajanju stereotipa. Napake posameznikov prenesemo na vse pripadnike določene skupine in s tem nato lahko manipuliramo po svojih potrebah. V situaciji, v kateri smo, iščemo vzroke pri drugih. Zato so južnjaki postali leni, zviti, tudi grobi in nasilni. Reakcija je – proč z njimi. Ali pa – pojdimo proč od njih.

Ker akcija rodi reakcijo, zasledimo pojave spremembe stereotipov tudi na drugi strani. Za Srbe je bil Slovenec vedno delaven, natančen. Bil je »švaba«. Imel je lastnosti, ki jih sicer pripisujejo Nemcem. In te niso bile negativne. Ko se je pričel spreminjati stereotip Srba pri Slovencih, se je tudi

pri Srbih pričel pojavljati nov stereotip za Slovenca. Postal je domišljav, vase zaljubljen, zloben, v glavnem negativen. In obenem hvaležno gradivo za manipulacije.

Ni dvoma, da se stereotip kot prvina kakšne kulture oblikuje počasi. Ko pa nastane, je zelo trdoživ in je treba zelo veliko časa, da ga premagamo in presežemo. In prav zato govorim. Želim si, da bi se ta porajajoči se stereotip o Srbih ne ustalil, naj bi ne dobil domovinske pravice pri Slovencih. Menim, da je to sedaj še mogoče.

Na stereotipe in njihovo zlorabo je mogoče vplivati, o tem imamo dokaze v zgodovini. In to prav na primeru Srbov. Poznamo nekaj poskusov, da bi z določenimi nameni spremenili odnose med Srbi in Slovenci. Spomnimo se poskusov ob začetku prve svetovne vojne. Še danes se spominjam antisrbskih pesmi, ki jih je znala moja mama in se jih je tiste čase naučila v šoli. Spomnimo se antijugoslovanske propagande ob koroškem plebiscitu. V bistvu je bila zgrajena na antisrbski gonji in usmerjena na vojsko. Prepričan sem, da je prav ta nemalo prispevala k oblikovanju nekega drugega stereotipa, stereotipa o vojaku. In prav s tem zadnje čase tudi manipulirajo. Vendar je to drugo vprašanje. Nas zanima, kako so skušali oblikovati nove stereotipe in kako so jih zlorabljali. V obeh omenjenih primerih niso uspeli. Prevladala sta razum in življenjske izkušnje. Spomnimo se samo izseljencev v Srbijo 1941. Pri Slovencih se ni oblikoval negativni stereotip o Srbu.

Kaj lahko storimo, da preprečimo oblikovanje novega stereotipa? Najprej bo treba podrobno raziskati pojav stereotipa. Če bodo ljudje vedeli, kaj je to stereotip, da gre le za predsodke, ki ne vzdržijo razumne presoje, bodo možnosti zlorabe veliko manjše.

Drugo, kar moramo storiti, je, da skušamo vedno jasno povedati, kdo je kriv za določeno krizno situacijo, ki jo skušajo reševati med drugim tudi z manipulacijami s stereotipi. Posameznika, ki je odgovoren, je treba imenovati in ga ne skrivati za pripadnost določeni skupini ali določenemu narodu. In kar je najbolj pomembno, v kritičnih situacijah ne smemo iskati krivde le pri drugih. Iskati jo je treba tudi pri sebi, pri svojih dejanjih. S tem ne bo potrebe po manipulacijah pa tudi ne po umetnem ustvarjanju novih stereotipov kakršnekoli oblike.

Borut
Šuklje

Potreba po redefiniciji družbe in kulture

Ob pobudi in razpravi o zvezi slovenskih razumnikov samo nekaj pripomb. Če razumemo kulturo in kulturne dejavnosti v tem najširšem smislu, kot je bila opredeljena na začetku, potem lahko opredeljujemo današnji zbor slovenskih kulturnih delavcev – če rečem z Bojanom Štihom – kot spraševanje o duhovnem in materialnem, pa tudi političnem in evropskem položaju naroda, kateremu z jezikom, duhovno omiko in življenjsko usodo pripadamo. Seveda sprašujemo natanko določenem času, času politične in gospodarske krize, času, ko je